

خویندنه وه کانی برپاری دادگای فیدرالی له باره ی پەرله مانی کوردستان

01-06-2023

نووسه ره کان

د. یاسین ته ها

کورتە : پاش (9) دانیشتن که پربوون له دادبینی و مشتومر، دادگای فیدرالی دهیم دیارترین برپاری په یوه ست به که یسه کوردییه کانی له پاش ریفراندۆمه وه (2017) ده رکرد. ئەمه پازده یه مین برپاری ئەمسالییه تی (2023) و به رده و امبوونی خولی پینجه می پەرله مانی کوردستانی به یاسایه کی ناکۆک و دژی ده ستور ناساند و کو تایی به چاوه پروانی و گفتوگۆ یاساییه کان له و باره یه وه هینا.

پاش 9 دانیشتن که پربوون له دادبینی و مشتومر، دادگای فیدرالی دهیم دیارترین بریاری په یوه ست به که یسه کوردیبه کانی له پاش ریفرانده موه (2017) دهرکرد. ئەمه پازده یه مین بریاری ئەم سالی دادگاکه یه (2023) و به رده و امبوونی خولی پینجه می په رله مانی کوردستانی به یاسایه کی ناکوگ و دژی دهستور ناساند و کو تایی به چاوه پروانی و گفتوگو یاسایه کان له و باره یه وه هینا.

بریاری دادگا که نزیکه ی 20 لاپه ریه، پره له رافه و شیکاری ورد و دریز و هه مه لابه نه سه باره ت پاساوه کانی ره تکرده وه ی یاسای ژماره 12 ی سالی 2022 ی دریزه دان به خولی پینجه می په رله مان که هه ندیک له و پاساوانه ش یاسا و په یه وه ی نیو خوی به رکاری خودی په رله مانی کوردستان، له گه ل ئەوه شدا دادگا پشتی به دهستوری عیراق به ستوو و له سه روو ئەویش وه چارنامه و ریکه وتنه جیهانیه کان. ئەم ورده کاریه ش زیاتر وه ک دوورخستنه وه ی گومانی به ئامانج کرتنی هه ریمی کوردستان و کو ت و به ندکردنی لیک دهریته وه که له ناوه ندی سیاسی و لای هه ندیک دهسته بزیریش له هه ریمی کوردستان بوچوونیک باوه.

برپاره که ی دادگای فیدرالی ستایشی زوری تیدایه بو ئازایی و ناوازیه ی ئەزموونی یه که م هه لیزاردنی هه ریمی کوردستان له 1992، جگه له وه ش به روونی جهختی له دهستوری بوونی قهواره ی هه ریمی کوردستان کردوو هتوه، له گه ل پیداکرکردن له وه ی که له چوارچووه ی سیستمی سیاسی عیراق که په رله مانی و فیدرالی و دیموکراسییه، دهستوری فیدرال سایه و سییه ری به سه ر ناوه ند و هه ریمه کانی شه وه هیه. به م پییه ش وه ک ده قیکی پته، برپاره که ی دادگا نه فه سیکی نه یارانه و ناحه زانه ی دهره ق به هه ریمی کوردستان تیدا نییه و بگره موجامه له شی تیدایه. دهرکرت ئەمه ش بکرتیه دهره فتیک بو تیپه راندنی ناکوکیه کانی په یوه ست به یاسای هه لیزاردن و چونیته ی ئەجامدانی، هه روها بناخه ی بو نه ریتیک دهستوری نوئ له کوردستان و له سه رائسه ری عیراقیش داناوه که چیدیکه ته مه نی په رله مانی هه لیزاردن و ریز له واده دهستوری و یاسایه کانی هه لیزاردن بگرن که ئەمه له به رزه وه ندی ئەزموونی هه ریمی کوردستانه که پییشینه ی زوری له گه ل دریز کردنه وه ی واده ی په رله مان دا هیه، هه ر به وه ی شه وه پاش تیپه ربوونی 31 سال به سه ر یه که م هه لیزاردن دا، تازه له کو تایی خولی پینجه می په رله ماندایه له کاتیکدا ده بوو ئیستا به ره و خولی هه شته م بره شتایه.

هه رچه نده هه ولی زور دراوه که ده قی برپاره که ی دادگای فیدرالی پته ی و بئ گرفت بیت، به لام جگه له لیکه وته یاسایه که ی، کاریگه رییه سیاسییه کانی و شیوازی به کاریه نانی جیکه ی مشتومر و هه لوه سه ته له سه ر کردنه؛ یه که م جاره دادگایه کی فیدرالی له به غدا له باس و بابه تیک ته و او ناو خویددا ببیته ناو بزویوان، ئەمه ش دهرکرت وه ها بخوینریته وه که چیدی کوردستان به ته نیا چه قی بریار نییه سه باره ت چاره نووسی پرسه کانی خو، هه روها ده شیت ئەزموونی هاوشیوه له که یس و پرسی دیکه دا له ماوه ی داهاتوودا دووباره ببیته وه. هه روها به هو ی ئەوه ی برپاره که هه نگاوه په رله مانیه کانی پاش 6_11_2022 ی له هه ریمی کوردستان پووچه ل کردوو هتوه، ئیستا کوردستان به بئ کومسیون ماوه ته وه و بو دهر بازبوون له م بو شاییه یاسایه ی بو ی دروستبووه ده بیت به ناچار ی په نا بو کومسیونی فیدرالی ببات، ئەمه ش هه ر جوریک له زه بره که به ر دامه زراوه کانی هه ریمی کوردستان ده که ویت له ئاست هاوشیوه کانیان له به غدا له کاتیکدا ئەزموونی هه لیزاردن له عیراق ده گه ریته وه بو 2005 و ماوه ی 13 سال له پاش ئەزموونی هه ریمی کوردستانه وه یه.

له سه ر ئاستی ده سه لاتی جیه جیکرندیش بریاری دادگا دهرگا ده کاته وه بو وروژاندنی پرسیار سه باره ت چاره نووسی ده سه لاتی جیه جیکرند (حکومه ت) که ئەویش شه رعیه تی له په رله مان وه رگرتوو ه. له کوردستاندا ده ستور نییه تاوه کو چاره سه ره کانی بو شایی و پیناسه ی حکومه تی "کار به ریکه ر" یه کلایی بکاته وه، به لام له نزیکترین نموونه دا که نموونه ی به غدا یه، دادگای فیدرالی له رافه یه کی ده ستووریدا (2022 /121) سه باره ت ماده ی (1/64)؛ هه لوه شان وه ی په رله مانی به هو کار داناوه بو ئەوه ی حکومه ت ببیته "کار به ریکه ر"، له م دوخه شدا ئەرکی حکومه ت ده بیته راپه راندنی کاروباری روژانه، به تاییه ت ئەوانه ی مۆرکی خزمه تگوزارییان هه یه، به بئ ئەوه ی حکومه ت بتوانیت بریاری سیاسی و کاریگه ری جومگه یی وه ها بدات که لیکه وته ی ئاینده یی هه بیت، له چه شنی پیشتیازکردنی یاسا، قهرز کردن، دامه زراندنی پله بالکان، به خشین له پۆسته کان و ... هتد، ئەمه ش ره نگه کیشه بو پینگه ی هه ریمی کوردستان له ئاستی به غدا له ئیستادا دروست بکات و ئەگه ریشی هه یه په یوه ندی هه ولیر و به غدا بخاته ژیر گوشاره وه.

ژماره یه ک په رله مانتاری "راسته وه ی" چوارچووه ی هاوئا هه نگی شیعه دم و ده ست ئەوه یان وروژاند که حکومه تی هه ریمی کوردستان بووه ته کار به ریکه ر، به م پییه ش ده سه لاتی پیداکری و داواکاری و ریکه وتنی زوری له گه ل حکومه تی به غدا نه ماوه به تاییه ت له بواری به شه بودجه دا، ئەوانه شی له کیشه ناگه رین و له گه ل سه رکه وتنی ئەزموونی سوئانیدان، ره چاوی دوخی هه ریمی کوردستان ده که ن و برپاره که و لیکه وته کانی به بئ دهنگی به رپنده که ن، به تاییه ت که ئیستا گفتوگو کانی بودجه گه یشتوو ته قوناخیک ورد و هه ستیار و کردنه وه ی به ره یه کی دیکه ی مملانی و ناکوکی هه لئاگرن.

برپاره که ی دادگای فیدرالی له باره ی په رله مانی کوردستان له دوخیکدایه که کومه لیک کیشه ی دیکه له کوردستان و عیراقدا هه ن، دابه شبوونی نیو خوی به ره و قوولبوونه وه ی زیاتر رویشتوو و، ره خنه و گازه نده ی دهره کی له سه ر کوردستان له هه لکشانه، هه ره شه ی ئیران له باره گای هیزه کوردستانییه ئوپوزیسیونه کان سه ری هه لداوه ته وه، دو سیه ی هه نارده کردنه وه ی نه وتی هه ریمی کوردستان له ریکه ی تورکیا تووشی گرپی زور بووه و چاره نووسه که ی ناروونه، ئەم بارودوخه ش دهره فتیکه سه باره ت ته وزیفکردنی خراپه بو برپاره که ی

دادگا که وهکو دهق کیشهی ئهوتوی نییه و زیاتر جه ختکردنه وهیه له کۆمهڵێک دهق و پرهنسیپی یاسایی سهبارهت وادهی ههلبژاردنهوه.